

БІЛА І.М. Трудове виховання як основа становлення здібностей (з досвіду виховання у Японії / Біла І. М. // Стратегія трудового виховання молоді в умовах реформи освіти України : зб. матеріалів педагогічних читань. Вінниця, 2011. – С. 39- 45.

УДК 159.9

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ЯК ОСНОВА СТАНОВЛЕННЯ ЗДІБНОСТЕЙ (з досвіду виховання у Японії)

Біла І.М. (Київ)

У статті описуються особливості трудового виховання у Японії, наголошується на його значенні у становленні здібностей та талантів дітей.

Ключеві слова: Японія, трудове виховання, праця, дошкільник.

«Доброго ранку!» – говоримо ми і цим висловленням, що промовляємо автоматично, бажаємо один одному добра, щастя, які має принести ранок. З таким самим автоматизмом японці говорять: «Охайо годзаимас», тобто – «Усі ми рано встаємо та збираємось працювати». Згідно їхній суспільній свідомості, ранок приносить щастя у вигляді можливості трудитися [5, с. 38].

Перша казка, яку чує японець, – про черепаху та зайця. Заєць, швидкий бігун, програв змагання черепаці, тому що заснув по дорозі. Черепаха перемогла завдяки наполегливості та праці. «Труд – основа основ!» – цьому з самого раннього віку вчила століття тому і вчить сьогодні японська мати дитину, адже бажає їй достатку, а собі – безбідної старості.

Японцям іспокон віку навіювалось: «Хороша людина – працююча людина», «наполегливість і здібність народжують талант». Вони переконані кожний може виховати, розвинути у собі талант. Усе залежить тільки від потрібних зусиль, прикладених у потрібному напрямку. Відомий японський педагог С. Судзукі впевнений, що всі ми народжуємось із однаково високим потенціалом і за деяких зусиль можемо стати видатними, здібними й талановитими. «Нерозумно жалітися на відсутність таланту, якщо ви самі поклали його на верхню полицю», – говорить він [4, с. 169].

«У геніальності 1 % таланту і 99 % поту», – говорив Гете. Японці безперечно підтверджують цей вислів на практиці. Саме завдяки своїй

працьовитості та організованості ми можемо сьогодні спостерігати стрімке інтелектуальне, економічне піднесення Японії, ріст та розвиток добробуту японців. Першість країни у інноваціях, технологіях, винахідництві, творчості має у своїй основі наполегливість та працелюбність японського народу.

У американському журналі «Психологія сьогодні» був зроблений порівняльний аналіз ритму життя в Японії, Італії, Індонезії і на Тайвані, заміряна швидкість руху пішоходів на вулиці та швидкість роботи поштових працівників. У результаті за цими показниками Японія випередила всі країни, причому, Італію – вдвоє [5, с. 294].

Ідеєю трудового виховання просякнuto все життя японців. Уже з раннього віку мама, відправляючи дитину в садок, говорить: «Працюй старанно! У тебе все вийде!» У стінах дитячого садка часто можна чути слова: «Будь-ласка, будьте наполегливі у своїх прагненнях!» Виконуючи завдання педагогів, діти з раннього дитинства засвоюють цей дуже важливий принцип: «Майстерність досягається зусиллям».

У ході навчання діти дізнаються, що існує найбільш сприятливий спосіб виконання різноманітних справ і на його опанування варто витратити час та сили. С. Судзукі наводить метафоричний приклад правильної методики навчання дітей. Він пише:

«Пташку можна навчити говорити у самому ранньому віці. Для цього спочатку потрібна неабияка завзятість, наполегливість та терпіння. Щоб папуга заговорив, одне й те саме слово йому потрібно постійно повторювати (50 разів на день, 2 місяці). І у той момент, коли ви вже прийшли до висновку, що все марно, коли вас охоплює відчай, раптом приходить успіх.

Результат може «визріти» тільки за умови щоденного наполегливого тренування. У ролі стимуляторів виступає підготовка, час і оточуюче середовище. Ми не можемо бачити насініну, посаджену в землю, але ми знаємо, що на неї щоденно впливає волога, температура та освітлення. Поступово у насініні відбуваються непомітні для ока зміни, і в один прекрасний момент з'являється паросток.

Як тільки паросток пробився, він починає рости все швидше і швидше. Після трьох тисяч повторень, перш ніж папуга скаже перше слово, його починають вчити новому слову – але для цього знадобиться тільки двісті повторень, папуга вже зможе його відтворити».

Поза сумнівом, – пише С. Судзукі, те ж саме відбувається і з людьми. Чому б вони не вчилися, справа спочатку йде повільно, доки не проклюнетесь перший паросток успіху. На це знадобиться немало часу, але здібності поступово розвиваються. Вся справа в терпінні та невтомному повторенні. Згодом на базі одних умінь швидко розвиваються нові і т.д. [4, с. 15]. Так, наприклад, діти, які спочатку не можуть запам'ятати хайку навіть після 10-ти повторень, на другій стадії відтворюють їх після чотирьох повторень, а на третій стадії вони запам'ятовують усе відразу, з першого прочитання. Після щоденного тренування діти взагалі самі починають писати хайку, відображаючи у їх змісті все, що відбувається довкола [4, с. 162].

Різниця між дитиною, що займається п'ять хвилин на день із дитиною, яка працює по три години є дуже суттєвою, навіть коли обоє грають на скрипці кожний день. Якщо дитина, що займається тільки п'ять хвилин на день, захоче повторити результат тієї, яка займається по три години, то їй на це знадобиться дев'ять років.

Судзукі підкреслює: «Талант не дається від народження, а виховується у результаті наполегливої праці. Геній – це людина, яка своїм трудом досягла великого успіху» [4, с. 41]. І навпаки, чим менше людина працює над собою, тим менше проявляються її здібності.

Показовим у цьому сенсі є один із методів нінзя, навчання стрибків у висоту, що полягає у наступному: «В землю саджають насіння коноплі та доглядають за ним. Коли воно проростає, через нього кожний день стрибають». Цей метод дозволяє сконцентруватися на своїх діях і дає стимул для їх засвоєння.

Конопля росте швидко. Коли спостерігати за цим процесом щодня, то можна помітити що рослина тягнеться вгору постійно, безупинно. Якщо стрибати через неї кожен день, то уміння буде формуватись поступово,

приростати по мірі росту коноплі. Але якщо людина побачить коноплю тільки через місяць або два з дня її проростання, то вона виявиться для неї занадто високою. За відсутності тренувань у цей період спроба закінчиться невдачею. Якщо ж тренування відбувається щоденно, то можна з легкістю здійснити цей стрибок. Уміння приходить разом із тренуванням [4, с. 75].

До прикладу, при народженні ліва рука нічим не відрізняється від правої, вони зовсім однакові. Так само, як руку, за рахунок тренування можна розвинути і будь-які інші здібності та таланти. Чим більше практики, тим краще навик. Ліва рука зовсім не поступалася би правій, якщо б ними користувались у рівній мірі.

Життєва сила людини проявляється, укріплюється завдяки постійному тренуванню та породжує здібності, які у ході наполегливих занять і подолання труднощів проявляються все яскравіше. Життєва сила формується тільки у дії. Лінощі та здібності несумісні.

Саме тому для розвитку якостей особистості велике значення мають ті величезні зусилля, що витрачають японські вчителі на формування у дітей уже у дитячому садочку здатності до самостійної діяльності, «практичної волі». «Воля до дії» складається з ряду конкретних умінь, насамперед, уміння ставити перед собою мету, приймати рішення у ситуації вибору та реалізовувати його, досягаючи конкретних результатів.

Здатність до самостійних дій у поєднанні з орієнтацією на суворе дотримання встановлених соціальних норм, що виховується у японців з раннього дитинства, створює своєрідний психологічний механізм, рису національного менталітету, що сприймається японцями як природна життєва необхідність, недотримання якої завжди призводить до виникнення різних ускладнень.

При цьому, на думку японських педагогів, важливим завданням виховання є досягнення певної самостійності групи в процесі формування навиків групового самоуправління, а у індивідуальному розвитку дитини – навчання правильній поведінці в ситуації прийняття групового рішення – висловлення

своєї думки, пошук компромісного рішення. Також важливим є формування почуття суспільної відповідальності, боргу [2, с. 222].

Для цього використовують різні засоби, так наприклад, у дошкільних закладах, як тільки діти починають ходити, їх призначають черговими. У дитячих садках немає прибиральниць, тому діти самі миють підлогу, витирають зі столу, прибирають, обслуговують інших дітей, перевіряють їх чисельність у групі, роздають матеріали тощо [2, с. 220]. Раз у місяць вони самі собі готують їжу – жарять рибу, ліплять млинці з рису. Для них це гра, лінуватись та капризувати – соромно.

Поступово малюки починають розуміти, що виконують корисну роботу, коли правильно роздають серветки чи матеріали для занять, і ця діяльність набуває для них особливого сенсу. Якщо дитина робить це з бажанням і бачить, що допомогла товаришу, у неї виникає почуття задоволення, тобто створюється атмосфера радісного, дружнього спілкування, що сприяє продуктивності будь-якої діяльності.

Варто зауважити, що трудові доручення це необхідна складова навчально-виховного процесу у будь-якій ланці освіти. Так, у школі керівників вищого рангу слухачі не тільки миють за собою посуд, але й на уроках праці йдуть на вокзал чистити перехожим черевики, або ж виходять у поле розкидати перегній, чи їдуть на завод, де їх використовують у якості різноробочих [5, с. 212].

У навчальних закладах і на виробництві усі починають день із фіззарядки та співу. Японці вважають, що це дає гарний заряд на весь день, оптимізує не тільки фізичний, але й психічний стан. Для цього використовуються також ранкові промови педагогів (керівників) та лозунги, що діють як мобілізуючий аутотренінг.

Важливою складовою трудового виховання є формування наполегливості та організованості, починаючи з дошкільного віку. Головним засобом їх розвитку є дотримання чіткого режиму життєдіяльності. Розклад роботи садка у Японії виглядає приблизно наступним чином:

Відкривається садок о 7.00. У цей час діти переважно самостійно організують свої ігри. О 9.30 вмикається пісня «Прибери все на місце», згодом діти роблять на вулиці зарядку під веселу музику, протягом 10 хвилин. Лунає пісня «Всі у свої групи», і діти повертаються у групи. Чергові ведуть дітей у хороводі під ранкову пісню. Дітей перераховують, разом з ними обговорюють пору року і т.п. Згодом під керівництвом педагога діти виконують завдання у робочому зошиті на рахунок і розфарбування протягом 30 хвилин. Під зробленим завданням вихователь наклеює картинку. По мірі виконання завдання діти приступають до вільних ігор («камінь – ножиці – папір», вправ карате та самурайських змагань тощо). Після 20 хвилин ігор починається підготовка до їжі. Діти дістають принесений із дому сніданок в коробочці, беруть чашки та серветки. У дитячому садку до того, що принесено з дому, додають гаряче блюдо та пляшечку молока. Потім діти співають та приступають до їди. Кожний їсть у своєму темпі – від 10 до 45 хвилин. Вихователь сидить разом із дітьми, кожний день за різними столами. Після їди дитина забирає свою серветку, палички, коробочку та завертає їх у рушничок, який принесла з дому. Діти знову починають гратись із картинками та карточками, які допомагають вивчити букви. Згодом прибирають іграшки, співають пісню та слухають музику, яку виконує вихователь. Потім приблизно 30 хвилин діти займаються орігамі, при цьому дорослий знайомить із новими геометричними формами та способами складання. Із зробленими виробами діти йдуть гратися на вулицю. Після повернення вихователь розповідає якусь історію, демонструє ілюстрації. Знову виконується пісня і всі приступають до полуденка. Згодом діти співають вихователю прощальну пісню і знову йдуть гуляти. З прогулянки батьки забирають дітей з 16.30. до 18.00 [3, с.123].

Наявність розкладу, правил та ритуалів необхідні, на думку японців, для створення безпечного, передбачуваного для дитини оточення. Кожний день відомий наперед, дозволяє малюку поступово набувати впевненості у собі, швидше включатися у групову діяльність. Діти знають, що від них чекають і як необхідно себе вести. Наприклад, коли малюки приходять у дитячий

садок, то вони повинні повішати свою куртку на гачок, покласти взуття у шафу, надягти змінне взуття, зайти та сісти у коло разом з іншими дітьми, в той час як педагог грає на фортепіано. Коли всі розсаджуються, кожна дитина (по колу) вітається з педагогом: це дозволяє малюку відчувати свою значимість і належність до групи дитячого садку.

У всіх ланках освіти провідним принципом навчання є діяльнісний підхід, активна позиція суб'єкта навчання, а прислів'я: «Терпіння і труд все перетруть» є характерним для національної поведінки японців у різних сферах діяльності. Усі, на думку С.Судзукі, народжуються з природною здібністю вчитися. Доросла людина, яка ні до чого не прагне, просто неправильно вихована.

В Японії вчаться всі, і їм це приносить задоволення. Курс на загальну освіту, загальну грамотність був взятий після буржуазної революції Мейози, всього більше ста років тому і став передумовою досягнутих сьогодні результатів.

«Будеш спати чотири години – в університет потрапиш, будеш спати п'ять годин – провалишся», – говориться у японському прислів'ї. Усі вчать для того, щоб здати успішно екзамен, де з'ясується їхній рівень та перспективи. Потім – вступ у інститут (престижний чи менш престижний), що й визначає все майбутнє життя.

Сьогодні середня освіта в Японії повністю приноситься у жертву вищій й перетворюється у хиткий місток, що з'єднує дитячий садок з університетом, а підліткові роки стають у житті японця найважчими. Вони складаються з безкінечного зубріння та хвилювань про майбутнє, що підігриваються і в сім'ї, і у школі.

Навчальний рік у Японії починається 1 квітня і завершується 31 березня наступного року. Він ділиться зазвичай на триместри: квітень-червень, вересень-грудень і січень-березень – всього 240 навчальних днів. І незважаючи на це, викладачі задають додому стільки, що старшокласники змушені сидіти над підручниками ще по 5-6 годин у день. Канікули у

школярів бувають літом, зимою (до і після Нового року) та весною (після екзаменів).

Невпинна праця – етика японського навчання. Учні повинні засвоїти 1850 ієрогліфів – мінімум, встановлений міністерством освіти (адже тільки для читання книжок треба знати набагато більше – до 3 тисяч). Половиною цього ієрогліфічного мінімуму потрібно оволодіти вже у молодших класах. До того ж кожний із ієрогліфів має декілька варіантів читання та вимови. Окрім ієрогліфів, у японській мові ще використовуються дві буквені складові азбуки по 48 знаків кожна, а також латинський алфавіт. Немалих зусиль вимагає і вивчення історії своєї країни. Адже в Японії по наш час офіційне літочислення ведеться не за європейським календарем, а за роками правління імператорів. Ці назви умовних історичних епох позначаються ієрогліфами, нерідко архаїчними, які також потрібно завчати.

Кожний день після занять у звичайній школі діти знову відправляються вчитися, але тепер уже в іншу, необов'язкову школу, дуже необхідну для переходу на наступну сходинку середньої школи та в університет. Ці школи називаються «дзюку», в перекладі – «школа майстерності», або «репетиторська школа». Там, спеціально найняті вчителі ще раз пояснюють дітям те, що вже сказано в школі та додають до цих знань нові, які можна використати на екзамені. В «дзюку» навчаються діти від 3-х до 18-ти років, їх відвідує одна шоста частина молодших школярів, половина середніх і майже усі старші.

Отже, освіта в Японії – це культ, що підтримується і сім'єю, і суспільством. З дитинства японці постійно та інтенсивно вчать, спочатку – щоб вступити у престижну школу, згодом – щоб пройти за конкурсом у кращий університет, потрапити на роботу у престижну та процвітаючу корпорацію. Прийнятий в Японії принцип «довічного найму» дає людині право лише на одну спробу зайняти гідне місце у суспільстві [1].

Принцип: «Кадри вирішують все!», що є визначальним у всіх галузях господарства, забезпечується в першу чергу якісною японською освітою і трудовим вихованням зокрема. Гарна освіта у перспективі має якісну працю,

що забезпечує професіоналізм та майстерність японських спеціалістів загалом. Саме завдяки цій майстерності японська техніка та технології у нас не приживаються. Тому, що вони занадто делікатні та тонкі й розраховані тільки на японських робочих, інженерів.

Висока працездатність, організованість японців, що формується з малих літ, вибудовує міцний фундамент першості, конкурентоспроможності країни, гарантує їй успіх та добробут, а нам демонструє приклад для наслідування.

Література

1. Грищенко І.М. Характерні особливості розвитку освіти в Японії // Трибуна 2009, №11-12, с.28-29.
2. Детский сад в Японии. Опыт развития детей в группе: Пер. с япон. / Общ. ред. и послесл. В. Т. Нанивской. – М.: Прогресс, 1987. – 240 с.
3. Парамонова Л. А., Протасова Е. Ю. Дошкольное и начальное образование за рубежом. История и современность: Учеб пособие / Л. А. Парамонова, Е. Ю. Протасова. – М.: Издательский Центр «Академия», 2001. – 240 с.
4. Судзуки С. Возвращенные с любовью: Классический подход к воспитанию талантов / С. Судзуки; пер. с англ. – Мн.: ООО «Попурри», 2005. – 192 с.
5. Цветов В. Пятнадцатый камень сада Рёандзи / В. Цветов. – М.: Изд-во политической литературы, 1986. – 302с.

Била И. Н. Специфика трудового воспитания в Японии.

В статье описываются особенности трудового воспитания в Японии, подчеркивается его значение в становлении способностей и талантов детей.

Ключевые слова: Япония, трудовое воспитание, труд, дошкольник.

Bila I. Specificity of labor education in Japan

In this article we describe the difficulties of education in Japan. We also concentrate our attention on it's meaning and important role in developing children's skills and talents.

Keywords: Japan, labor education, labor, pre-school age child.

Відомості про автора

Прізвище, ім'я, по-батькові: Біла Ірина Миколаївна

Місце роботи (навчання), посада:

Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, докторант, старший науковий співробітник;

Адреса, телефон: м.Київ, вул.Паньківська, 2;

Контакт.тел. (044)288-21-09 - роб; 80977762251- моб.